

allure, alhoewel het merkwaardig genoeg nog niets doet voorzien, hetzij van 's mans latere richting, hetzij van zijn latere belangstelling, hetzij zelfs van zijn klare en pregnante stijl. Veeleer is het echt naar Duitse trant omslachtig-diepzinnig geschreven. Wij zien hier weer, wat we reeds bij Hemsterhuis konstateerden, en wat men ook aan de invloed van Kant op Kinker of bij mensen als Feith kan waarnemen, dat de Duitse geest sinds het laatste kwart der 18e eeuw van toenemende betekenis voor het Nederlandse geestesleven is geworden. Dit Duitse onder Duitse invloed en in Duitsland geschreven geschrift is voor Thorbecke's ontwikkelingsgang en daarmee voor de wordingsgeschiedenis van het Nederlandse liberalisme van niet te overschatten belang geweest. Men moet misschien zelfs zeggen, dat zonder dit boekje of beter: (want het boekje zelf heeft ternauwernood de aandacht getrokken) zonder die Duits-romantisch-filosofische inslag in Thorbecke's geest er van een Nederlands liberalisme, als aanvankelijk van het Franse en Engelse onderscheiden, geen sprake geweest zou zijn. En verschilt dit Nederlandse liberalisme van dat der West-Europese mogendheden in zijn theoretische opzet, van dat der Midden-Europese onderscheidt het zich in practisch opzicht. In hetzelfde jaar 1848 zag zowel het liberalisme in Nederland als dat in Duitsland een schone toekomst voor zich. Maar terwijl het in Duitsland bij woorden bleef, kwam het in Nederland tot daden; terwijl het in het eerste land een droombeeld bleef, kon het zich in het laatste uitleven in een mate dat het er zich als afzonderlijke strooming betrekkelijk spoedig zelfs overleven zou.

Liberaal, in welke zin van het woord ook, en dat is juist het eigene in Thorbecke's ontwikkeling, is het bedoelde geschrift intussen op geen enkele manier. De geschiedbeschouwing, die zijn schrijver er ontvouwt, legt de volle nadruk op het begrip: organisch. Hij ziet de historie als een „werdendes Ganze”. Zowel hier als in het algemeen in de organische rechts- en maatschappij-opvatting van de Duitse school dier dagen, onder invloed waarvan Thorbecke stond, betekent dit niet een aanvaarden, veeleer een afwijzen van de Franse Revolutie, die men veroordeelde als een willekeurig ingrijpen in de organische ontwikkeling op grond van een uitgedacht systeem.

Het komt er voor wie Thorbecke begrijpen wil, nu op aan, ten eerste om te ontdekken, hoe hij van deze organische tot een liberale, of wat in dit geval hetzelfde is, van een in wezen conservatieve — zij het, omdat het nieuw was, dan een conservatisme dat tegelijk revolutionnaire aspecten vertoonde — tot een progressieve opvatting voortgeschreden is. En ten tweede, hoe hij tegelijkertijd van geleerde tot politicus en van politicus tot staatsman geworden is, nadat wij hem nu reeds van filologisch-filosoof tot filosofisch-historisch-geïnteresseerde hebben zien evolueren. Resultaat van een zuiver denkproces kan zelfs die